

УДК 65.012.8:33

Т.О. Скрипко, О.Р. Сватюк

ПІДПРИЄМНИЦТВО В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Проаналізовано погляди сучасних вітчизняних та зарубіжних фахівців щодо трактування економічної безпеки держави, змісту безпеки підприємництва та її основних складових. Подано авторське бачення місця підприємницького сектора у забезпеченні економічної безпеки держави.

Ключові слова: економічна безпека, підприємництво, розвиток, захищеність.

Постановка проблеми. Проблема економічної безпеки України є пріоритетною в контексті її розвитку як суверенної держави, що актуалізує відповідні наукові дослідження. Діяльність щодо забезпечення безпеки суспільства має багатодисциплінарний та взаємопов'язаний характер.

Мета і завдання дослідження. Для сучасного малого підприємництва характерне загострення проблеми економічної безпеки держави. Метою дослідження є розкриття соціально-економічної місії підприємницької діяльності у контексті стабільності розвитку суспільства. Відповідно поставлено наступні завдання дослідження:

- розглянути теоретичні підходи до трактування економічної безпеки держави;
- проаналізувати погляди сучасних вітчизняних та зарубіжних фахівців щодо змісту безпеки підприємництва та її основних складових;
- висвітлити авторське бачення місця підприємницького сектора у забезпеченні економічної безпеки держави.

Стан дослідження. Наукові дослідження за напрямом економічної безпеки відбуваються досить активно, свідченням чого є низка фундаментальних праць іноземних та українських [1, 2, 3, 4] науковців. Безпека є певним станом, характеристикою, властивістю об'єкта. Правильна оцінка її рівня є вкрай важливою для кожного суб'єкта, хоча власні оцінки не завжди збігаються з її реальним рівнем. Проблема подальших теоретичних розробок у сфері визначення поняття економічної безпеки особливо актуалізується через відсутність законодавчо визначеного поняття економічної безпеки, що призводить до помилок у формуванні програм економічного розвитку. Наукове розуміння безпеки ґрунтується на стані захищеності, що означає відсутність систе-

моруїнівних загроз у рамках механізмів, що притаманні даній соціально-економічній системі.

Виклад основних положень. Оцінка суспільних процесів у контексті безпеки, виявлення несприятливих чинників, зовнішніх та внутрішніх обмежень дає змогу краще побачити наявні і потенційні можливості та загрози суспільному розвитку. Узагальнюючи наукові думки щодо трактування сутності економічної безпеки, ми дійшли висновку, що у сенсі світоглядного, ціннісного рівня має місце державоцентричний, антропоцентричний і транзитивний підходи.

Вітчизняна традиція схиляється більше до державоцентричного підходу, вважаючи безпеку особи другорядною щодо безпеки держави. Економічна безпека визначається як сукупність умов та чинників, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного оновлення та самовдосконалення.

М. Єрмошенко під економічною безпекою розуміє спроможність держави розробляти та здійснювати власну економічну політику, а також визначати та реалізувати власні національні інтереси тощо [3].

Натомість дослідники іншої наукової школи дотримуються антропоцентричного підходу (див. схему 1), за якого у контексті безпеки розглядаються здебільшого питання соціалізації та параметри діяльності держав і підприємств, які на неї впливають (зокрема, гарантування певного рівня доходів, система освіти, рівень заробітної плати тощо) [4, с. 18].

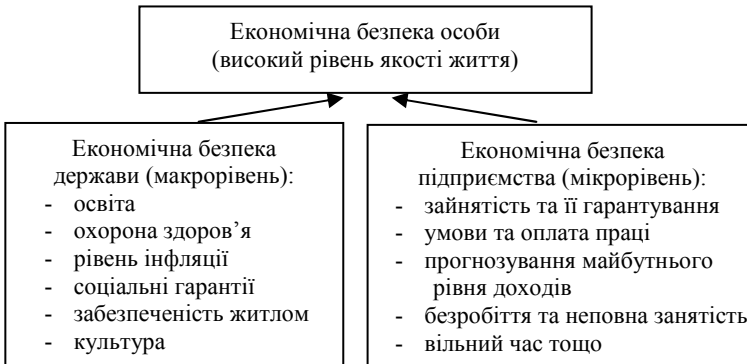

Схема 1. Чинники, що впливають на рівень економічної безпеки особи

Цільова функція розвитку суспільства досягається за рахунок високого життєвого рівня, поєднання економічної безпеки регіонів,

галузей та підприємств із соціальною безпекою, а парадигми економічної безпеки поза рівнем окремої особи практично не існує.

Антропоцентрична система економічної безпеки не охоплює фінансовий, енергетичний, інвестиційний, інноваційний, регіональний аспекти, що робить її вужчою за державоцентричну, проте дозволяє чіткіше сфокусуватися на цільовій функції розвитку суспільства. Зростанню ролі безпеки суспільства сприяє розвиток демократії, прагнення до створення так званого громадського суспільства, у якому потреба забезпечення безпеки індивіда стає домінуючою. Це узгоджується з класичною мотиваційною теорією А. Маслоу, де потреби у безпеці позиціонуються як другий рівень базових потреб.

Акценти державоцентричного та антропоцентричного вимірів економічної безпеки виявилися діаметрально протилежними, що сформувало транзитивний підхід до проблеми. Як зауважує Г. Пастернак-Таранушенко, для забезпечення економічної безпеки держава бере на себе організаційно-керівні функції з метою забезпечення суспільних потреб, потреб населення та кожного її громадянина [1]. За такого підходу економічна безпека розглядається як якісна характеристика економічної системи, що визначає її здатність підтримувати умови життєдіяльності населення, забезпечувати ресурсами розвиток національного господарства і послідовно реалізовувати державні інтереси.

У дослідженнях безпеки термінологічно по-різному визначають моделі національної безпеки держав, що спричиняє певну неусталеність категоріального апарату. Оскільки економічна безпека об'єкта трактується як стан захищеності економічних інтересів із загальною метою його відтворення, в центр визначення економічної безпеки слід ставити саме категорію економічного відтворення. Це стосується економічного відтворення трудових ресурсів індивідуума, підприємництва (відтворення капіталу) і суто держави, узгодження індивідуальних, групових та національних інтересів. Крім того, таке трактування зосереджується на механізмах суспільного відтворення, а також на протидії внутрішнім загрозам сталого розвитку. У цьому полягає значення економічної безпеки для забезпечення дієздатності системи.

З огляду на широке коло проблем, які розглядаються в межах поняття економічної безпеки, слід узагальнити бачення різних дослідників. Економічна безпека держави – це системоутворювальне поняття, яке охоплює забезпечення стабільності управління національним господарством, захист економічних трансформацій від негативних внутрішніх та зовнішніх чинників і сприяння сталого розвитку суспільства для досягнення основної мети – соціальних потреб населення.

Отже, економічна безпека, з нашої точки зору, може бути визначена як складна категорія, що характеризує здатність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб власного населення і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу нормальному розвитку країни, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання.

Категорію «економічна безпека» можна розглядати у функціонально-структурному аспекті, тобто як сукупність взаємопов'язаних систем безпеки, які відображають функціонування окремих компонентів або сфер економічної системи держави. Це може бути інвестиційна, фінансова і зовнішньоекономічна безпека, яка особливо впливає на стан національної безпеки загалом.

Залишаючись одночасно фундаментом національної безпеки, економічна безпека проявляється в інших видах національної безпеки, проникаючи в них і взаємодіючи з ними, акумулює їхню дію. Об'єкт забезпечення економічної безпеки змінюється з розвитком суспільства. В економічно розвинених державах уже не є нагальною проблема їхньої спроможності реалізовувати рішення адміністративного менеджменту, натомість можливість економічних суб'єктів різних рівнів діяти відповідно до власних базових інтересів є однією з найважливіших. Це означає, що підприємництво стає об'єктом забезпечення економічної безпеки у загальній системі економічної безпеки країни.

У розвинених країнах підприємництво є невід'ємною складовою соціально-економічної та політичної стабільності суспільства і держави. Особливо важливою у забезпеченні безпеки держави є економічна безпека підприємництва, належний рівень якої забезпечує фінансову стійкість та незалежність підприємств. Крім того, безпека підприємництва забезпечує реальне економічне зростання: відбувається поповнення бюджетів усіх рівнів, розвивається фінансово-кредитна сфера, а отже, зміцнюється фінансовий потенціал економіки загалом.

Підприємництво – це динамічний елемент бізнесу, який являє собою ініціативну, самостійну діяльність. Проте сьогодні відсутнє єдине загальновизнане обґрунтування сутності поняття «економічна безпека підприємництва». Зауважимо, що бізнес – поняття більш широке, ніж підприємництво, оскільки до нього належить також здійснення одноразових комерційних угод, спрямованих на одержання доходу у будь-якій сфері діяльності. Основні ознаки підприємництва як економічної категорії – незалежність, ініціативність, індивідуалізація, суспільний характер, адаптивність, динамічність, інновацій-

ність (креативність), ризикованість, майнова відповідальність та результативність.

Вважаємо правильним визначення суті економічної безпеки підприємства, запропоноване Т.Г. Васильцівим [6], який формулює її як стан функціонування, за якого підприємство та його продукція є конкурентоспроможними на ринку й одночасно гарантується найефективніше використання ресурсів, інтелектуального та кадрового потенціалу; стабільність та прогресивність розвитку; можливість протидіяти негативним чинникам зовнішнього і внутрішнього середовища його функціонування.

Доволі незвичною рисою є те, що суб'єкт економічної безпеки підприємництва є одночасно і її об'єктом. Як об'єкт безпеки, підприємство є елементом соціально-економічної системи, якому властивий певний рівень захищеності, а як суб'єкт – у той же час здійснює поліпшення стану власної захищеності. Суб'єкт забезпечення безпеки є гарантом безпеки всіх учасників відтворювального процесу, в тому числі власників, керівників, персоналу.

Стосовно коректності словосполучень «суб'єкт безпеки» та «об'єкт безпеки» існують суперечливі позиції. «У змістовому плані об'єкт – ім'я предмета або особи, на який спрямована дія, виражена дієсловом» [7, с. 259]. Як носій субстанціональних властивостей і характеристик, суб'єкт визначає якісні особливості об'єкта, який перебуває в залежності від нього і позбавлений самостійної сутності [8, с. 1001]. Тому більш коректне, на нашу думку, тлумачення об'єкта безпеки як об'єкта діяльності суб'єктів щодо забезпечення безпеки, водночас є доволі незручним і справедливим тільки у динамічному та нормативному ракурсах. Так само некоректними з наукової точки зору можуть вважатися вирази «мета безпеки», «завдання безпеки», «функції безпеки», проте з огляду на зручність таких слівформ вони вживаються більшістю дослідників проблеми економічної безпеки.

На думку Т.В. Хайлової, економічна безпека підприємництва – це інтегрована «блок системи державного управління і водночас системи ринку» [9]. Місце економічної безпеки підприємництва у системі економічної безпеки національної економіки, на наш погляд, найбільш вдало представлено Т.Г. Васильцівим [6]. Багаторівнева ієрархічна декомпозиція за функціональними складниками серед елементів внутрішньої структури охоплює економічну незалежність, ефективність функціонування та здатність до розвитку, що ми вважаємо необхідною інвестиційно-інноваційною складовою в системі економічної безпеки держави.

В.Ф. Проскура та С.А. Жуков вважають, що «основою формування економічної безпеки підприємства повинно стати визначення площин, у межах яких виникають фактори небезпеки. До них належать: економічні; технічні – пов’язані з використанням застарілих технологій та обладнання; інформаційні – спричинені неповноцінністю інформації; правові – недосконалість правової бази; соціальні – незадоволеність працівників певними аспектами управління та інші» [5, с. 306].

Зміст економічної безпеки ми визначаємо як стан захищеності корпоративних ресурсів і підприємницьких можливостей, який компенсує внутрішні і зовнішні загрози розвитку суб’єкта підприємництва та створює необхідні умови для забезпечення його стабільного функціонування. До нагальних проблем та суттєвих загроз економічній безпеці підприємництва в Україні, зокрема, належать корупційні дії за відсутності державних механізмів стримування та незабезпеченість ефективного захисту підприємств у легальному правовому полі держави.

Конкурентоспроможність малого підприємства пов’язана зі ступенем забезпечення його економічної безпеки. Так, створення продукту з новими техніко-технологічними характеристиками може вважатися навіть загрозовим чинником, якщо цей процес суттєво погіршує такі показники конкурентоспроможності, як рентабельність або окупність. У даному контексті слушним видається зауваження Н.І. Чухрай, що ефективність діяльності можна регулювати шляхом міжфункціональної кооперації інноваційних підрозділів і маркетингових служб [10, с. 63]. Лише збалансована стратегія розвитку, в якій оптимізовано фінансово-економічні ресурси, може вважатися сприятливою для підтримання економічної безпеки. Не останню роль у процесах взаємоузгодження розвитку з фінансовими стратегіями відіграє політика ціноутворення. Корисний ефект інноваційного продукту прямо залежить не тільки від власної конкурентоспроможності, але й від ціни споживання, яка часто є основним критерієм для кінцевого споживача. Отже, ми вважаємо, що відношення ціни споживання до власне конкурентоспроможності товару обумовлює як часові, так і якісні параметри дифузії інновацій.

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що економічна безпека є важливою науковою та прикладною проблемою, пріоритетним напрямком національної безпеки держави. Як і будь-якій молодій галузі, науці про економічну безпеку притаманні значні методологічні розбіжності щодо засадничих категорій. Так, категорії економічної безпеки та, зокрема, економічної безпеки підприємництва, в науковій

літературі трактуються по-різному. Координуюча і керівна роль у процесі забезпечення економічної безпеки країни належить державі, що об'єктивно зумовлено функцією держави як гаранта національних інтересів. Існує тісний зв'язок між забезпеченням вільного підприємництва, сприятливого економіко-правового середовища бізнесу, соціально-економічним зростанням держави та формуванням визначальних складників системи безпеки національної економіки.

Економічна безпека підприємництва є актуальною економічною категорією, яку можна розглядати системно як сукупність властивостей стану її підсистем, що забезпечує можливість досягнення цілей системи в цілому, захисту інтересів не тільки підприємців, а й споживачів, найманих працівників та державних інституцій. Методики моніторингу, аналізу, визначення загроз, критеріальної ідентифікації, оцінки інтегрального показника економічної безпеки є неузгаальними. Потребує наукового доопрацювання також оцінка рівня економічної безпеки підприємництва як чинника розвитку соціально-економічної системи, що зумовлює необхідність подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

1. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення: монографія / Г.А. Пастернак-Таранушенко. – К.: Київський економічний інститут менеджменту, 2003. – 320 с.

2. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення: монографія / Б.В. Губський. – К.: ДП «Укрархбудінформ», 2001. – 122 с.

3. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: монографія / М.М. Єрмошенко. – К.: ВЦ КНТЕУ, 2001. – 309 с.

4. Соціальна безпека: теорія та українська практика: монографія / І.Ф. Гнибіденко, А.М. Колот, О.Ф. Новікова та ін.; за ред. І.Ф. Гнибіденка, А.М. Колота, В.В. Рогового. – К.: КНЕУ, 2006. – 292 с.

5. Проскура В.Ф. Формування засад забезпечення економічної безпеки на рівні держави, регіону, підприємства / В.Ф. Проскура, С.А. Жуков // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. – Львів, 2011. – Випуск 2. – С. 299–307.

6. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія / Т.Г. Васильців. – Львів: Арал, 2008. – 386 с.

7. Большая советская энциклопедия: в 30 т. – М.: Советская энциклопедия, 1974. – Т. 18. – 632 с.

8. Новейший философский словарь. – 2-е изд., перераб. и доп. – Мн.: Интерпрессервис; Книжный Дом, 2001. – 1280 с.

9. Хайлова Т.В. Формування державного механізму управління економічною безпекою підприємництва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 25.00.02 / Т.В. Хайлова; Донецький державний університет управління. – Донецьк, 2004. – 17 с.

10. Чухрай Н.І. Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове та логістичне забезпечення / Н.І. Чухрай. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2002. – 316 с.

Скрипко Т.О., Сватюк О.Р. Предпринимательство в системе экономической безопасности государства

Проанализированы позиции современных отечественных и зарубежных специалистов, касающиеся трактовки экономической безопасности государства, содержания безопасности предпринимательства и ее основных составляющих. Представлено авторское видение места предпринимательского сектора в обеспечении экономической безопасности государства.

Ключевые слова: *экономическая безопасность, предпринимательство, развитие, защищенность.*

Skrypko T.O., Svatyuk O.R. Business in the state of economic security

The views of present-day national and foreign specialists are analysed in relation to interpretation of economic security of the state, maintenance of safety of enterprise and its basic components. It's given the author's opinion about the business sector in promoting economic security.

Key words: *economic security, business, development and security.*

Стаття надійшла 19 лютого 2013 р.